

εξ.), που, εκτός από το τελευταίο, είναι κεφάλαια πολύ σύντομα.

Το δεύτερο μέρος αναλύει ορισμένα κείμενα: της Αντιγόνης Μεταξά *Ο τυχερός Περιβολάρης* (σσ. 131 εξ.), του Βασίλη Ρώτα *Θέατρο για παιδιά* (σσ. 135 εξ., όλα τα κείμενα αρκετά αναλυτικά, στηρίζονται κυρίως στην τυπολογία του Καρραγκιόζη), του Δημήτρη Ποταμίτη *Ιστορίες του παππού Αριστοφάνη* (σσ. 158 εξ.), της Ξένιας Καλογεροπούλου *Οδυσσεβάχ* (σσ. 171εξ.), του Γιάννη Ξανθούλη *Ο Μάγος με τα χρώματα* (σσ. 179 εξ.) και *Τύμπανο, Τρομπέτα και Κόκκινα Κουφέτα* (σσ. 184 εξ.), του Ευγένιου Τριβιζιά *Το όνειρο του σκιάχτρον* (σσ. 188 εξ.). Οι αναλύσεις αυτές δείχνουν, ότι στο χώρο επικρατεί μια αρκετά μεγάλη διαφοροποίηση θεμάτων, υφολογικών προτιμήσεων, στρατηγικών επικοινωνίας κτλ. Με μια βιβλιογραφία (όχι πλήρη ως προς το μέρος της θεατρικής ιστορίας) κλείνει ο μικρός αυτός τόμος (σσ. 197 εξ.).

Στον τομέα των ορισμών παραμένουν ακόμα πολλά άλυτα προβλήματα, επίσης τα προβλήματα της έκτασης του φαινομένου, της μορφολογίας και λειτουργικότητας, της εναλλαγής της ίδιας της έννοιας του παιδιού (του «νέου»): κι ακόμα προβλήματα κατάταξης του χώρου, στρατηγικών της απογραφής των δεδομένων κτλ. Αποδεικνύεται πως ένα αρκετά μεγάλο μέρος της συνολικής θεατρικής δραστηριότητας σε όλες τις εποχές ήταν και «παιδικό» θέατρο. Και τι κάνουμε με τις μεικτές μορφές: π.χ. του Θεάτρου σκιών, των λαϊκών δρωμένων και μεταμφιέσεων; Αυτά βέβαια δεν είναι προβλήματα μόνο ή ειδικά ελληνικά: τα έχουν όλοι οι λαοί και καλό θα ήταν να γνωρίσει κανείς πώς αντιμετωπίζουν, αν τα αντιμετωπίζουν, και οι άλλοι τα μεθοδολογικά αυτά ζητήματα.

Συμπαθητικό και απλό βιβλιαράκι, ωστόσο αρκετά μεστό σε περιεχόμενο. Δεν προσποιείται ότι είναι κάτι άλλο από αυτό που είναι: μια αρχή. Αν το αντιπαράβληι κανείς με άλλα του ίδιου χώρου, φανερώνεται ανάγλυφα η αρετή του αυτή: δεν έχει το περισπούδαστο ύφος του επαρχιώτικου νεολογιοπατισμού, που κυριαρχεί σε μερικά παιδαγωγικά πανεπιστημιακά τμήματα, όταν ασχολούνται με το θέατρο. Σοφόν το σαφές. Και πάντα χρήσιμον.

ΒΑΛΤΕΡ ΠΟΥΧΝΕΡ

ΡΗΓΑ ΒΕΛΕΣΤΙΝΑΗ

Τα Ολύμπια

Μετάφραση του λιμπρέτου του Πιέτρο Μεταστάσιου, Βιέννη 1797

Φιλολογική Επιμέλεια : Βάλτερ Πούχνερ

Αθήνα, Θεατρική Βιβλιοθήκη, Ίδρυμα Κώστα και Ελένης Ουράνη, 2000, 226 σελ. (*)

(*) Τμήμα της δημοσιεύθηκε στο «Το άλλο Βήμα - Βιβλία», εφημ. *Το Βήμα*, Κυριακή 9 Σεπτεμβρίου 2001, σσ. 30-31, με τίτλο «Μπαρόκ στις όχθες του Αλφειού».

Με τον τόμο αυτό εγκαινιάζεται η «Θεατρική Βιβλιοθήκη», νέα εκδοτική σειρά του Ιδρύματος Κώστα και Ελένης Ουράνη, που θα περιλαμβάνει κριτικές εκδόσεις θεατρικών έργων του 19ου και 20ου αιώνα (ώς το 1950). Όπως επισημαίνει στον πρόλογό του ο καθηγητής Βάλτερ Πούχνερ, η παλαιότερη ελληνική δραματογραφία έχει να επιδείξει «άγνωστους ή ξεχασμένους θησαυρούς, που αποδεικνύ-

ουν ότι το θεατρικό έργο, το δράμα ως τρίτο είδος της λογοτεχνίας, δεν υστερεί και τόσο από την ποίηση και την πεζογραφία σε ποσότητα και ποιότητα κειμένων». Βασικό κριτήριο της «Θεατρικής Βιβλιοθήκης» αποτελεί επίσης το δυσπρόσιτο καθώς και η σπανιότητα των θεατρικών κειμένων που θα περιληφθούν σ' αυτήν. Έχει λοιπόν να επιτελέσει ένα πολύ χρήσιμο και σημαντικό έργο.

Είναι αναμφισβήτητο πως το θεατρικό κείμενο διαδραμάτισε μια ενδιαφέρουσα και πολύσημη λειτουργία, καθώς χρησιμοποιήθηκε ανά τους αιώνες ως εκλαϊκευτικός διάυλος του φιλοσοφικού στοχασμού και σ' αυτό αντικατοπτρίστηκαν πλείστες όσες ιδεολογικές και αισθητικές ανακατατάξεις και κρυσταλλώσεις. Όσο πολύτιμη λοιπόν καθίσταται η συναγωγή των γραμματειακών ειδών μιας εποχής προκειμένου να κατανοήσουμε το πνεύμα της και την πνοή της, άλλο τόσο πολύτιμος, απαραίτητος βοηθός μας παραμένει η δραματουργική παραγωγή.

Αξίζει να αναρωτηθεί ωστόσο κανείς ποιές είναι οι σημερινές δυνατότητες προσέλασης του μελετητή σε χρησιμές εκδόσεις. Εάν ο δυσμός δημοτική/καθαρεύουσα αποστέρησε, όπως είναι γνωστό, για δεκαετίες την φιλολογία και παράδοση από μία σαφή και ενιαία εικόνα, η παλαιότερη ιστορία του θεάτρου μας δεν είναι και αυτή άμοιρη αυτής της αξιολογικής διχοτόμησης και απαξίωσης. Βεβαίως αυτά έχουν πλέον ανατραπεί. Τα τελευταία χρόνια έχουν συντελεστεί ρηξικέλευθες αναθεωρήσεις και παρατηρούμε μια γόνιμη ενασχόληση με προγενέστερους του εικοστού αιώνα συγγραφείς, με επίκεντρο μάλιστα την εποχή της εθνικής ανασυγκρότησης, τον 19^ο δηλαδή αιώνα. Σημαντικές συναγωγές κειμένων και ανθολογήσεις, όπως είναι η πολύτομη ανθολογία της παλαιότερης πεζογραφίας μας, που οφείλουμε στις εκδόσεις Σοκόλη, ή ακόμη η πλέον πρόσφατη, πολυσυλλεκτική και ιδιαίτερως αξιόλογη σε ερευνητικό και μελετητικό επίπεδο ανθολόγηση κειμένων της νεοελληνικής αφηγηματικής παράδοσης από τον καθηγητή Γιώργο Κεχαγιόγλου (έκδοση του Ιδρύματος Τριανταφυλλίδη), στην οποία διευρύνεται αισθητά ο λογοτεχνικός κανόνας και συμπεριλαμβάνονται χωρίς διάκριση πρωτότυπα και μεταφρασμένα έργα – απολύτως ορθή επιλογή για τα πρώιμα χρόνια που ανθολογεί – καλύπτουν ζωτικά κενά όχι μόνον της «εθνικής μας αυτογνωσίας», όπως θα έλεγε ο Κ. Θ. Δημαράς, αλλά και των μελετητών και επιτακτικών διδακτικών αναγκών. Ας προσθέσουμε στον απολογισμό μας ορισμένες κριτικές εκδόσεις πεζογραφημάτων (ιδίως του 19^{ου} αιώνα) και ελάχιστες πρωτοβουλίες επανέκδοσης θεατρικών έργων. Όμως πολλά μένει να γίνουν ακόμη σε περιοχές ή σε είδη λιγότερο διερευνημένα. Μας λείπουν κεφαλαίωδη κείμενα των προηγούμενων αιώνων, και αφού η αφορμή μας είναι ο Διαφωτισμός, πρέπει να παραδεχτούμε πως υπάρχει και εδώ μεγάλη ένδεια. Ολίγες ψηφίδες έχουν κατατεθεί με ζήλο και αυταπάρηση από μεμονωμένους μελετητές, ελάχιστες κριτικές εκδόσεις κειμένων, εμπειριστατωμένες αναλύσεις έργων, προσωπογραφικές μελέτες και εργογραφικά των συγγραφέων. Πενιχρή παραμένει η συγκριτική σύνδεση όλων αυτών με γραμματειακά είδη και αισθητικά ρεύματα της ευρύτερης ευρωπαϊκής παράδοσης. Δύσκολο και επίπονο το έργο του μελετητή αλλά όχι ασφαλώς υποδεέστερο, «παλαιομοδίτικο» ή ελαφρώς ανοίκειο προς τον «δοκιμακό» χαρακτήρα που ενστερνίζεται συχνά η εποχή μας. Ας παραδειγματιστούμε από την διεθνή εμπειρία, όπου τα πλέον έγκυρα ονόματα του επιστημονικού στίβου επιδίδονται ανελλιπώς, εκτός από τις μεγάλες και τολμηρές συνθετικές εργασίες τους, σε θαυμάσια τεκμηριωμένες,

κεντημένες λέξη-λέξη φιλολογικές εκδόσεις κειμένων, στην αποκατάσταση της αλληλογραφίας και των καταλοίπων στοχαστών της κάθε εποχής. Ευχής έργον θα ήταν μάλιστα ως προς το ελληνικό παράδειγμα, παρόμοια μακρόχρονα εγχειρήματα να στεγάζονται σε εκδοτικές σειρές ιδρυμάτων, ακαδημαϊκών φορέων και ενίοτε να αποτελούν καρπούς ερευνητικών προγραμμάτων, ώστε να διασφαλίζεται η κανονιστική ομοιομορφία τους, η σταθερότητα και η διάρκεια τους.

Αλλά ως έλθουμε στα *Ολύμπια*, στην «divina Olimpiade», όπως την αποκάλεσαν οι σύγχρονοί της, ένα από τα πλέον αγαπητά και άρτια μελοδράματα του Pietro Metastasio, που συμπεριέλαβε ο Ρήγας στον *Ηθικό Τρίποδα* (Βιέννη, 1797). Στο τρίπτυχο προτάσσεται η κλασικίζουσα όπερα του όψιμου μπαρόκ, που ανήκει στο είδος *dramma per musica* ή *opera seria*, και ακολουθούν η *Βοσκοπούλα των Άλπεων* (*La Bergère des Alpes*) του Marmontel, ένα από τα πλέον αντιπροσωπευτικά δείγματα του είδους «conte moral», και *Ο Πρώτος Ναύτης* (*Der Erste Schiffer*), «ειδύλλιο σε δύο άσματα» σε ρυθμική πρόξα του προρομαντικού συγγραφέα Salomon Gessner, σε μετάφραση του Αντωνίου Κορωνιού. Μεταφέρονται δηλαδή στο ελληνικό κοινό έργα ευρέως διαδεδομένα και δημοφιλή στον ευρωπαϊκό χώρο. Πρόκειται για μια ηθική τριλογία που προβάλλει τις έννοιες της φιλίας, της γυναικείας σωφροσύνης και της φυσικής απλότητας, της αγνότητας δηλαδή της φυσικής ζωής, μετακινούμενη στα ρευστά αισθητικά όρια που οδηγούν από τον κλασικισμό στον αισθητισμό (*littérature sentimentale*) της καμπίς του 18^{ου} αιώνα.

Με την γνωστή του ευρυμάθεια και ερευνητική ευσυνειδησία ο καθηγητής Βάλτερ Πούγχερ προίκισε την κριτική έκδοση της ελληνικής μετάφρασης των Ολυμπίων με εμπειριστατωμένη Εισαγωγή, η οποία εκτείνεται σε 98 σελίδες. Ανακεφαλαιώνει σ' αυτήν τα αρχικά πραγματολογικά δεδομένα της έρευνας και χρησιμοποιεί ως σημείο εκκίνησης παλαιότερες εργασίες του, για να οδηγηθεί εν συνεχεία σε άλλες προεκτάσεις, να συμπληρώσει και να σκιαγραφήσει με μεθοδικό και εξαντλητικό τρόπο την πρόσληψη του συγκεκριμένου έργου και του συγγραφέα του στην ελληνική πνευματική ζωή.

Η εκτενής εισαγωγική μελέτη υποδικαίρεται σε επί μέρους μέρη, εν είδει κεφαλαίων. Τοποθετείται καταρχήν το εκδοτικό εγχείρημα του Ρήγα στα γενικά συμφραζόμενα και ανιχνεύεται για μιαν ακόμη φορά το ζήτημα της πατρότητας της μετάφρασης. Στα κεφάλαια που ακολουθούν «Γιατί μεταφράζει ο Ρήγας Μεταστάσιος», «Ποιός είναι ο Πιέτρο Μεταστάσιος;», «Ο Μεταστάσιος στην Ελλάδα», «Οι Έλληνες της Βιέννης και το θέατρο», «Η αφιέρωση», «Το έργο», «Η ιδέα των Ολυμπιακών Αγώνων στον Ελληνικό Διαφωτισμό», «Η φιλία ως ανθρωπιστική αξία», «Η πρόσληψη των Ολυμπίων» ο Β. Π. επιδιίδεται σε μία διεξοδική συγκριτολογική, φιλολογική και θεατρολογική έρευνα. Αποκαλύπτονται οι βαθύτερες προθέσεις του Ρήγα, σκιαγραφείται η προσωπικότητα του Μεταστάσιου, που δέσποσε ως αυλικός ποιητής στην αυτοκρατορική αυλή της Βιέννης, αναλύεται το έργο του, ως απότοκο των διαφωτιστικών ιδεωδών, έργο που γνώρισε πανευρωπαϊκή ακτινοβολία, διερευνώνται οι παράλληλες θεατρικές εμπειρίες των Ελλήνων στην αυστριακή πρωτεύουσα, επιχειρείται διεξοδική μελέτη της πρόσληψης του Μεταστάσιου στην Ελλάδα ως το τέλος του 19^{ου} αιώνα, μόττε και δύνει το άστρο του.

Ιδιαίτερο ενδιαφέρον για τον περισσότερο ειδικό αναγνώστη παρουσιάζει η ευρεία θεατρολογική ανάλυση που αναφέρεται στη δομή του έργου, στη σκηνική του οικονομία, στις τεχνικές του, στις πηγές του (Παυσανίας για τα τοπογραφικά και αρχαίοι μύθοι) και στις γραμματολογικές επιδράσεις που φέρει (*Tasso, Il Re*

Torrismondo, *Guarini*, *Il pastor fido*, κλπ.) καθώς και οι χρήσιμες επισημάνσεις για τον σκηνικό χώρο και τον σκηνικό χρόνο του δράματος. Πολύ εύστοχες είναι οι παρατηρήσεις και συσχετίσεις σχετικά με την συμβολή της Γαλλικής Επανάστασης στην αναβίωση της ολυμπιακής ιδέας, την αναζωπύρωσή της σε ελληνικά κείμενα της εποχής και την ανάδειξη της έννοιας της φιλίας, που αποτελεί βασικό πυρήνα του δράματος αλλά και βασικό διαφωτιστικό ιδεώδες.

Παρεμβάλλεται επίσης ένα κεφάλαιο με τίτλο «Και άλλο θεατρικό έργο του Ρήγα;», όπου ελέγχεται η απόδοση στον Ρήγα ενός χειρόγραφου σατιρικού κειμένου του 18^{ου} αιώνα, το οποίο πρόσφατα έφερε στο φως η έρευνα. Η μελετήτρια και πρώτη σχολιάστριά του Lia Brad Chisacof, επιλέγοντας μέσα από διάφορες εκδοχές που έφερε το ίδιο το χειρόγραφο, το τιλοφόρησε *Το σαγανάκι της τρέλλας*. Η διεξοδική τεκμηρίωση του Β. Π. που ζυγιάζει τα υπέρ και τα κατά με απόλυτο έλεγχο των γνωστών μας τεκμηρίων, δεν οδηγεί σε τελικό συμπέρασμα, δεδομένου ότι δεν είναι προς το παρόν προσιτό το ίδιο το κείμενο σε κριτική έκδοση και ενδεχομένως μας διαφεύγουν ακόμη στοιχεία που έχει στην διάθεσή της η σχολιάστριά του.

Η έκδοση των *Ολυμπίων* που ακολουθεί βασίζεται στις προηγούμενες εκδόσεις του Λεάνδρου Βρανούση, τις οποίες ελέγχει κατά περίπτωση ο Β. Π., αποκαθιστώντας ορισμένες αβλεψίες, όπως συμβαίνει λ.χ. με την στιχαρίθμηση. Ο κομψός και εύρηστος αυτός τόμος, φροντισμένος τυπογραφικά, προσφέρει στην επιστημονική κοινότητα μα και στο ευρύτερο κοινό, μια από τις πλέον χαρακτηριστικές θεατρικές εκδόσεις της περιόδου του Διαφωτισμού. Η εισαγωγική μελέτη φωτίζει με πληρότητα, με άρτια τεκμηρίωση, με συνδυαστική γνώση και ευαισθησία τα μείζονα ερωτήματα που θέτει η επιλογή ενός «συμβατικού» (conventionnel) έργου, όπως ήταν τα *Ολύμπια* στην μάχη της ηθικής ανανέωσης και η συμπεριλήψή του από τον Ρήγα στον *Ηθικό Τρίποδα*, με στόχο την εθνική αφύπνιση.

ANNA ΤΑΜΠΑΚΗ

ΠΑΝΤΕΛΗΣ ΧΟΡΝ

Τα θεατρικά

Τόμ. Α', Εισαγωγή - επιμέλεια Έφη Βαφειάδη

Αθήνα, Ίδρυμα Γουλανδρή-Χορν 1993, σελ. 575, 16 εικ.: τόμ. Β',

Εισαγωγικά σημειώματα - επιμέλεια Έφη Βαφειάδη, 1996, σελ. 593, 35 εικ.·

τόμ. Γ', 1996, σελ. 457, 15 εικ.: τόμ. Δ', 1996, σελ. 568, 31 εικ.·

τόμ. Ε', 1999, σελ. 610, 29 εικ., ISBN 960-7079-58-2.

Με τη μνημειώδη έκδοση των θεατρικών Απάντων του Παντελή Χορν (1881-1941) παρουσιάζεται, για πρώτη φορά, ένας σημαντικός θεατρικός συγγραφέας του 20^{ου} αιώνα με ολόκληρο το έργο του. Τώρα δεν είναι μόνο απλώς προσιτά τα κείμενά του, σε ενδιαφερόμενους και μελετητές, φοιτητές και θεατρανθρώπους - μερικά από αυτά δημοσιεύονται εδώ για πρώτη φορά - αλλά παρουσιάζονται και με επιστημονικό τρόπο: φιλολογικό και θεατρολογικό σχολιασμό, παραστασιογραφία, κριτικογραφία κτλ. Άλλωστε η εκδότρια, σήμερα επίκουρη καθηγήτρια στο Τμήμα Θεά-